

1940 Jon Hammer

En mandagsmorgen i 1612 ligger noen unggutter rundt ei tue oppi Grøthammaren i Hegra, høydedraget vest for det vi i dag kaller Hegra festning. De følger spent med opptoget som beveger seg sakte østover på begge sider av Stjørdalselva. Familier hadde flyktet opp i åssidene da ukjente soldater gikk i land ved Tangen i Stjørdal. Nå hadde de tøffe ungguttene fulgt etter felttoget. Ungdommens hovmod – i en blanding av spenning og redsel – muliggjorde denne spaningen. De stolte på sin kjapphet og kjennskap til terrenget. Med forundring følger spente gutteblikk soldatene som slår leir ved Bjørngard. Til og med ute på øya har noen slått seg til ro for natta, mens hovedstyrken hadde tatt seg frem til Einang. Kvinnehyl og latter blander seg med tyske kommandorop der nede. ”Sosialarbeiderne” skulle tjene til livets brød. En av guttene som lå og kikket undrende på Mønnickhovens felttog het Jon og kom fra en liten plass øst av Fløan på Skatval. De kalte han for ”Litj-Jon oppi Håmmåre”. Det var han som hadde oppdaget de 5 skipene fra sin gjemselsplass oppe i Heggjasberget. Det var derfor på en måte hans felttog og hans rett til å spane.

Tidlig en morgen 328 år senere lyder ekkoet av tyske kommandorop på nytt mot Grøthammaren. Tyskernes 11.kompani skulle over elva for å fjerne norske styrker som hadde forskanset seg på Ingstadkleiven fort. Dette var også en tidlig mandagsmorgen, og også denne gangen kom det skarpe blikk fra ungdom som lå rundt den samme tua som deres forfedre hadde gjort i 1612. Og han ”Litj-Jon oppi Håmmåre” var med denne gangen og. Året var 1940 – krigen var kommet til Hegra – og en del av dalførets beste menn hadde meldt seg frivillig. Blant disse var Jon Hammer fra Skatval, født 17.august 1912 – som sønn av Marit og Ole J Hammer.

Jon Hammer

Jon Hammer var en ener på så mange måter. Han var et forbilde for ungdommen i bygda. En dugelig skiløper, og den som ledet an innen ungdomslag og dugnadsrettede tiltak. Det fortelles at han etter å ha fullført Storlirenet på 37 km ett år, gikk han og Sigurd Forbord hjem på ski – en distanse på mellom 4 og 5 mil. Jon hadde tjenestegjort i Garden. Han var en datidens leder som ble godt likt av alle. Da tyskerne inntok landet var det helt naturlig for Jon å melde seg til tjeneste. På dette tidspunktet var Jon *bestyrer* av Vold gård sør av Skatval kirke, mens broren Johan - som drev gården - tjenestegjorde i H.M. Kongens Garde. Fra slekta heter det seg at dersom Jon ikke hadde vært gårdsbestyrer på Vold, ville han reist til Finland og bistått finnene i kampen mot russerne i 1939.

Radioen sendte melding til artillerister og andre om å melde seg på Øyanmoen. Slik også for Oddmund Valstad på Skatval, født 10.01.1915. For ham var det bare å begi seg nedover til Stjørdal. Da innkallelsen kom, var Jon ”på saging” på Øvre Hammer. Han hev seg straks i salen og red i all hast ”hjem” til Vold – her var ingen tid å miste.

Oddmund Valstad husker godt hvordan major Holtermann sendte tilbake den tyske ordinansen som først kom til leiren. Holtermann var bestemt på å møte kun den tyske kommandosjefen og ingen andre. Derfor fikk vedkommende ordonans klar beskjed om å returnere. I det lå selvsagt forventningen om at noe dramatisk ville skje ganske raskt – og Holtermann og hans soldater, blant annet Oddmund Valstad, dro seg østover til Ree gård hvor de overnattet. Dagen derpå tok de seg til Hegra. Våpen kom fra

Oddmund Valstad

Øyanmoen. Fra Hegra var det ikke mulig å komme opp til Ingstadkleiven fort med lastebil, slik at geværene ble omlastet til langslede og hest. De to som fikk den jobben var Jon Hammer og Oddmund Valstad, siden de var vant med hest. Dagen derpå, den 11.april – kjørte sågar Oddmund et lass med proviant fra fortet til Mælen bro – hvor en mindre styrke norske vakter var utplasserte.

Oppgave nr.1 ved ankomst Ingstadkleiven fort, var etablering av avdelinger og tildeling av oppgaver. Jon Hammer og Oddmund Valstad havnet i hver sin avdeling, den ene som fremskutt vakt – den andre i en avdeling av streifvakter. Jon forsøkte de to-tre første dagene å få bytte avdeling, ut i fra ønske om å være i samme avdeling som sambygdingene. Men dette ble avslått. Det er selvsagt nytteløst å spekulere i hvordan ”livet” i så fall ville blitt både for Jon og familien Hammer, gårdsdriften og fremtid. Men det er lov å tenke tanken.

Oddmund husker godt han så Jon gå ned fra fortet for å avløse vaktlaget ved Hegra bro. Det var siste gangen de så hverandre, - disse to kameratene som hadde vokst opp i lag på Skatval – og hvor de begge var ivrige medlemmer av Skatval Hornmusikklag. Jon spilte kornett, mens Oddmund trakterte trommene – siden althorn og klarinett. Jon var i lengre tid også formann i laget. Det var ikke få stevnene de hadde deltatt på innover Trøndelag. Dette var fine dager, en avveksling i hverdagen. De gledet seg over livet – de var klare til å sette bo. Nøkternheten var der alltid, men en liten ”hivert” fulgte med på musikkstevnene, - ”*skjønt dirigenten hadde en tendens til å ta det meste*” – humrer Oddmund (87) fra godstolen.

Da ryktet gikk om at norske tropper hadde forskanset seg i Hegra, var skatvalsbyggen raske med å samle inn HV-Gevær. Fra hele bygda strømmet folk til Holan. Geværene ble lagt i langslede og Torleif Krogstad kjørte våpnene med hest til Hegra. En meget risikabel ferd. Olav Holan hadde også meldt seg frivillig. Han forteller at han fikk beskjed om å gå hjem og overnatte første natta, men at han senere tok seg opp til Hegra.

Olav Holan

Fenrik Bergstrøm hadde ansvaret for vaktholdet den 15.april. I helga forut for de første trefninger, hadde vaktstyrken underminert Hegra bro. Denne mandagsmorgen hadde de norske vaktene trukket seg tilbake til åsene på sørsida for å ha større overblikk. Johan Sagen var blant disse. Vaktlaget hadde inntil da holdt til ved Hegra stasjon et par dager. De mottok melding om at et tog med tyskere var gått fra Hell. Johan Sagen fikk ordre om å gå ned i skinnegangen med et rødt flagg og stanse toget, mens de resterende av vaktstyrken på 14 mann hadde lagt seg til rette i bakkekammen sør av stasjonen hvor alt var klargjort med tanke på dekkild. Det viste seg at det ikke var tyskere om bord i toget. Likevel satte denne usikkerheten og spenningen nervene på en prøve, og uten at det var gitt ordre om ”ild” ble det utløst en kort skuddserie, hvor dessverre en norsk sivilist på toget ble truffet slik at han døde. Hoveddelen av vaktstyrken holdt nå til ved Skrederboligen (der hvor oppkjørselen til Hegra festning i dag starter). Da tyskerne kom til Trøite, samt slo seg ned med mitraljøser ved Hegra kirke, ble en del av vaktstyrken sendt framover igjen for å sprengre broa og dermed forhindre overfarten av Stjørdalselva. Blant disse forpostene var Jon Hammer. Smidig og rask i bevegelsene var han ypperlig som giver av dekkild - om det skulle bli nødvendig - for Alfred Risholdt og Odd Beistad som fikk ordre om å sprengre broa. Da broa ble sprengt hadde de norske styrkene søkt

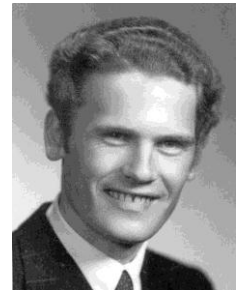
Johan Sagen

dekning i skogkanten østover. Trolig hadde de feilberegnet rekkevidden og mitraljøsens effektivitet da tyskerne fra nordsida av elva satte hele skogkanten under sterk ildgivning. Jon Hammer var den første som falt. Han ble truffet av en kule og døde momentant. Jon ble gravlagt ved Skatval kirke lørdag 20.april. Hornmusikken deltok selvsagt i gravferda. De spilte Chopins sørgemarsj, - deretter fedrelandssalmen og til slutt ”*Ja, vi elsker*”. I sin tale tok Petter Valstadsve utgangspunkt i strofen: ”*Kjemp for alt hva du har kjært, dø om så det gjelder*”, og ordføreren summerte det slik: ”*Takk for ditt gode eksempel*” – hvor tankene gikk til Jon som det store *forbilde* for alt ungdomslagsarbeid i bygda..

Utpå dagen den 15.april fikk Hermann Svarva og Harald Meland ordre om å ta seg ned til jernbanestasjonen på Hegra for om mulig å få opprettet telefonforbindelse med fortet - som var blitt brutt. På veien nedover møtte de den reduserte vaktstyrken. I svingen nedenfor ”grustaket” møtte de sersjant Bøckmann – som var ute på spaning etter tyske stillinger. ”Slaget” var på en måte over. Svarva så hvor mulefunken vaktstyrken var, og han skjønnte at noe hadde skjedd. Ut over det ble det faktisk ikke snakket om de falne verken nede ved veien eller senere på dagen oppe på fortet.

Etter at det hvite flagget ble heist den 5.mai, og Holtermann hadde overgitt Ingstadkleiven fort, ble alle sendt med tog sørover. Men først måtte samtlige undertegne en erklæring om at de aldri mer skulle slåss mot tyskerne. Lite ante de på det tidspunktet hvor ferden ville gå. Etter et kort stopp i Trondheim hvor offiserer, befal og lotten – samt noen syke – ble satt av for internering, gikk toget videre til Lundamo. Der overnattet de i en låve. Dagen derpå ble det kommandert oppstilling og marsj, - en marsj som endte opp i fangeleiren på Berkåk. En ”liten” spasertur på 5 mil. En skal ikke ha stor fantasi for å forstå hva de tenkte på der de marsjerte oppover Soknedalen. Enhver fange vet han alltid er til bry for fienden – lunta er kort, følelsene relaterte til omkomne kamerater så ukontrollerbare – alle kjente så vel til historiens gjentakelser. Noen håpet, andre ba. Men innsatsen og stoltheten kunne ingen ta fra dem.

Herman Svarva forteller i telefon fra Oslo at han tok på seg beksømskoene den 10 april. Disse tok han ikke av seg verken på fortet, eller under marsjen til Berkåk. Dagen etter at de ble integrerte på Berkåk, ble Svarva og en til beordret tilbake til Soknedal for å hente noen sekker med brød. Nye 3 mil den dagen. Ved brua i Soknedal kom det ei bondekone med mat, som de delte med de to tyske vaktene. Bondekona hadde også med nye hjemmestrikkede ullstrømper. Da først tok Hermann av seg skoene – 28 dager etter at de kom på. Føttene var like fine – ikke et rødt merke. Kun hardtrene, sterke ben kan klare det.

Herman Svarva

Selve frigivelsen på Berkåk noen uker senere må vel betraktes som meget uvanlig – nær sagt helt ”enestående” under krigen. Hitler utstedte nemlig personlig et dekret om frigivelse av alle norske fanger av regulære militære styrker som hadde deltatt i kamp. Han berømmet de norske soldaters kampmoral, og anførte at de også hadde hatt omsorg og pleie av sårede tyske soldater i kampen. Å være norsk soldat gled nok godt inn i Hitlers *germanske* tankesett.

16.april befant den 19-årige Magne K Røkke seg hjemme på gården. Stemningen var laber og usikker. Dalføret var hørtatt. Hva nå ? Han husker dagen som om det var i går. Mor hans, Klara Margrete (f.1901), var på butikken. Forstyrret kom hun hjem: ”*Hain Jon æ skutt – tyskertan ha skutt n'Jon*”. Det gikk et kaldt gufs over Skatvalsbygda den tirsdagen.

- slutt -